
JUBILEUSZ BIULETYNU

Krzysztof Ratajczak

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

ORCID: 0000-0002-1298-986X

BHW 50/2025

ISSN 1233-2224

DOI: 10.14746/bhw.2025.50.1

„Biuletyn Historii Wychowania” (1995–2024) z okazji publikacji jubileuszowego – 50 tomu*

Abstract. Bulletin of the History of Education (1995–2024): Publication of the 50th jubilee volume

The article aims to analyze the content and history of one of the most important Polish academic journals in history of education, history of schools, and pedagogical thought. The Bulletin of the History of Education has been on the publishing market since 1995. It is an organ of the Main Board of the Society for the History of Education. At the same time, it is published by the renowned publishing house of the Poznań Society of Friends of Learning in cooperation with the Faculty of Educational Studies of Adam Mickiewicz University. It is also the only Polish academic journal publishing an up-to-date bibliography of its scientific discipline each year. The topics of the published articles are very broad, both in a chronological sense – from antiquity to modern times – and geographically: from civilizations of ancient Egypt and the Middle East, to Europe and Poland, as well as in the field of issues and approaches (including the methodology, source, historiographic or statistical ones). The list of topics is dominated by the history of upbringing and education and the history of various educational institutions. Several papers published in Bulletin can be described as interdisciplinary studies on the border of humanities and social sciences.

Keywords: Bulletin of the History of Education, academic journal, history of education

„Biuletyn Historii Wychowania”, jedno z wiodących czasopism pedagogiczno-historycznych na polskim rynku wydawniczym, obchodzi swoisty jubileusz – wydanie tomu 50, a jednocześnie zbliża się do trzydziestej rocznicy swego istnienia. Jest to znakomita okazja, aby spojrzeć na jego początki i etapy ewolucji.

* Tekst jest przeredagowaną wersją artykułu „Biuletyn Historii Wychowania” – historia i teraźniejszość (1995–2023), w: *Historia wychowania u progu XXI wieku. Potrzeby badań naukowych i wyzwania edukacyjne*, red. A. Meissner, R. Ślęczka, Kraków 2024, s. 169–182.

Początki czasopisma

Pierwszy numer „Biuletynu” ukazał się na rynku wydawniczym w 1995 r., natomiast pomysł jego powstania narodził się w 1994 r. ze wspólnej inicjatywy ówczesnych adiunktów Wiesława Jamrozka i Doroty Żołądz. Warto nadmienić, że w tym okresie możliwości publikowania tekstów z dziedziny historii wychowania były w pewnym sensie ograniczone. Głównymi branżowymi czasopismami były wówczas „Przegląd Historyczno-Oświatowy” i „Rozprawy z Dziejów Oświaty”. Pierwszy skład redakcji składał się z inicjatorów przedsięwzięcia, natomiast w skład rady redakcyjnej weszli: Jan Hellwig, Krzysztof Kabziński, Czesław Majorek, Lech Mokrzecki i Sławomir Sztobryn. Wydawcami nowego periodyku było Wydawnictwo Eruditus wraz z Zakładem Historii Wychowania UAM oraz Sekcja Historii Wychowania Polskiego Towarzystwa Pedagogicznego.

Redaktorzy przyjęli wówczas układ treści, który w dużej mierze przetrwał do dnia dzisiejszego, a mianowicie: „Artykuły i rozprawy”, „Z kalendarza historycznego”, „Prezentacje”, „Książki” (w tym dziale przewidywano: recenzje, noty, publikacje zwarte za lata 1994–1995), „Sesje i konferencje naukowe” oraz „Z życia Sekcji Historii Wychowania”. Pierwszy numer „Biuletynu Historii Wychowania”, zawierający numery 1–2, opublikowany został w niewielkiej objętości 64 stron, a autorami zawartych w nim tekstów byli: Julian Dybiec, Danuta Drynda, J. Hellwig, S. Sztobryn, Kazimierz Denek, D. Żołądz, Krzysztof Jakubiak, Stefania Walasek, Eugeniusz Kameduła, Łucja Kabzińska, Anna Walczak, Ewa Trojanowska, Agnieszka Stopińska-Pająk. Pierwszy tom prezentował się dość skromnie pod względem graficznym, ze zszywaną, broszurową formą, z której zrezygnowano już w kolejnym tomie, opublikowanym w roku 1996.

Nowa formuła szaty graficznej, z tekstami publikowanymi w dwóch kolumnach na stronie, z tekstami w układzie ciągłym, co oznaczało niekiedy, że kolejny artykuł rozpoczynał się na stronie, na której znajdowały się ostatnie akapity poprzedniego tekstu, stosowana była przez kilka kolejnych lat ukazywania się pisma drukiem. Przyjęty został dość skomplikowany system liczenia kolejnych numerów: np. zeszyt 1–2 (3–4) za rok 1996. Zatem w pierwszym okresie „Biuletyn” wydawany był w cyklu rocznym, formalnie jednak jako półrocznik. Skład grona Autorów w drugim numerze był bardzo zbliżony do grupy założycielskiej, jeśli tak można to ująć. W artykułach podjęto tematykę dziejów wychowania i piśmiennictwa pedagogicznego od drugiej połowy XVI w. do okresu międzywojennego, co pokrywało się z zainteresowaniami badawczymi Autorów (D. Żołądz-Strzelczyk, D. Koźmian, K. Jakubiaka, K. Kabzińskiego). W dziale „Prezentacje” kontynuowano formułę tekstów przedstawiających osiągnięcia poszczególnych ośrodków naukowych w Polsce – o ile w tomie pierwszym tekst poświęcono Katedrze Historii Wychowania ówczesnej Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Bydgoszczy, o tyle w roku 1996 opublikowano tekst poświęcony ośrodkowi rzeszowskiemu (autorką opracowania była Władysława Szulakiewicz).

Odnotować trzeba, że swój wkład w powstanie tego numeru wnieśli także: Stanisław Obirek, Violetta Rączewska, Michał Kosznicki, Alicja Kicowska, Juliusz Jundziłł,

Aldona Ossowska, Justyna Gulczyńska, Mirosława Walczak, Ilona Błaszczyk, Krzysztof Kaczmarek, Henryka Figaj-Nowak, Adam Krzanowski. Przytoczona lista Autorów pozwala bez cienia wątpliwości stwierdzić, że młode czasopismo zostało zauważone w kraju, a ponadto, że poszerzył się krąg jego współpracowników, reprezentujących zarówno historię wychowania, jak i historię oraz nauki pedagogiczne.

Ewolucję pisma widać wyraźnie w tomie z rocznika 1997, kiedy to tematyka opublikowanych artykułów poszerzyła się o okres starożytny (tekst Ilony Błaszczyk poświęcony twórczości Seneki Młodszego)¹ i czasy średniowiecza². Warto odnotować, że w tym tomie pojawił się pierwszy tekst autorstwa zagranicznego badacza – Erisa Jēkabsona (Ryga, Łotwa) na temat szkolnictwa polskiego na Łotwie w okresie międzywojennym. Kontynuowano przegląd działalności kluczowych ośrodków badań nad dziejami wychowania w Polsce – tym razem bieżące prace ośrodka toruńskiego prezentował Michał Strzelecki. Wspomnieć też trzeba, że w tomie tym zamieszczono aż 20 recenzji i omówień najnowszych publikacji z dziedziny szeroko rozumianych dziejów wychowania. Kontynuowano także wydawanie bibliografii historii wychowania, ograniczając się jednakże do zestawienia wyłącznie druków zwartych, opublikowanych w Polsce. Uzupełnieniem treści numeru były sprawozdania z konferencji naukowych oraz krótkie kalendarium zapowiadanych wydarzeń naukowych.

W tomie za rok 1998 możemy zaobserwować dominację autorów spoza Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Artykuły opublikowali wówczas: Bożena Popiołek, Bogumiła Kosmanowa, Danuta Koźmian i Krzysztof Jakubiak, a w dziale „Prezentacje” omówione zostały badania historyczno-oświatowe prowadzone w ośrodkach szczecińskim i opolskim. W dalszym ciągu dużą atencją cieszył się dział „Recenzje” (omówiono 16 publikacji), treścią wypełnione zostały także pozostałe działy pisma. Również i tom za rok 1999 zredagowany został w dotychczasowej formule. Subtelna różnicę możemy odnotować w zawartości działu „Z kalendarza historycznego”, w którym Władysława Szulakiewicz zaprezentowała sylwetkę Ludwika Chmaja³, oraz w dziale „Prezentacje”, w którym opublikowano tekst poświęcony Kamilli Mrozowskiej⁴.

Pierwszy, „klasyczny”, okres w rozwoju „Biuletynu” zamykają tomy za lata 2000 i 2001. W tym czasie redakcja utraciła dwóch członków: Jana Hellwiga i Czesława Majorka. W obu numerach zachowano tradycyjne proporcje układu treści – 5–6 artykułów, których tematyka sytuuje się od epoki średniowiecza (K. Ratajczak) po współczesność, „Z kalendarza historycznego”, „Prezentacje” – tu powrócono do publikowania

¹ I. Błaszczyk, *Rozważania pedagogiczne Seneki a ideał stoickiego władcy w traktacie „De clementia”*, „Biuletyn Historii Wychowania”, dalej cyt.: BHW 1997, 5–6 (1997), s. 5–10.

² K. Kaczmarek, *Od studenta do magistra. Jak długo trwały studia polskich dominikanów w XV wieku?*, ibidem, s. 10–20; D. Żołędz-Strzelczyk, *Wychowanie córek władców polskich*, ibidem, s. 21–27.

³ W. Szulakiewicz, *Trudna biografia człowieka niestrudzonego. Pamięci Ludwika Chmaja – pedagoga, historyka filozofii i kultury*, BHW 1999, 9–10, s. 33–38.

⁴ J. Dybiec, *Profesor Kamilla Mrozowska*, ibidem, s. 39–42.

sprawozdań z działalności poszczególnych katedr i zakładów zajmujących się dziejami wychowania (w tomie za rok 2000 omówiono badania ośrodka olsztyńskiego, a rocznik 2001 zawiera sprawozdanie z badań ośrodka gdańskiego za lata 1953–2001), „Książki” (tu publikowana była bibliografia historii wychowania, obejmująca w dalszym ciągu wyłącznie druki zwarte), „Sesje i konferencje naukowe” oraz „Komunikaty”.

Początek XXI w. oznaczał zmiany, obejmujące początkowo skład rady redakcyjnej, którą tworzyli: Kalina Bartnicka, Krzysztof Jakubiak, Tadeusz Jałmużna, Wiesław Jamrożek, Andrzej Meissner, Lech Mokrzecki, Adam Winiarz i Dorota Żołądź-Strzelczyk. Poczynając od numeru 15–16 (2002), „Biuletyn Historii Wychowania” stał się organem Zarządu Głównego Towarzystwa Historii Edukacji w Warszawie; wydawcami byli natomiast Wydawnictwo Eruditus i Zakład Historii Wychowania UAM. Zauważyć można dość znaczący wzrost objętości tomu, nieco zmodyfikowano też poszczególne działy: „Artykuły i rozprawy”, „Materiały”, „Z kalendarza historycznego”, „Prezentacje”, „Wydawnictwa”, w którym to dziale znalazły się: „Recenzje”, „Noty” oraz jakościowe *novum* – „Bibliografia historii wychowania, szkolnictwa i myśli pedagogicznej w Polsce” [za poprzedni rok kalendarzowy], opracowana przez Annę Grucę, a obejmująca już całość piśmiennictwa historyczno-pedagogicznego. Należy podkreślić, że tego typu wydawnictwo jest jedynym zestawieniem w Polsce, obejmującym dyscyplinę historii wychowania. Warto podkreślić, że opis wzorowany jest od tego wydania na bieżącej „Bibliografii historii polskiej” i różni się od stosowanego w piśmie stylu przypisów i bibliografii zestawianych w poszczególnych artykułach. Treść numeru zamykały działy „Życie naukowe” (tutaj publikowano zarówno sprawozdania, jak i zapowiedzi konferencyjne), „Komunikaty”, pojawił się natomiast nowy dział: „Kronika Towarzystwa Historii Edukacji”⁵.

„Biuletyn” organem Zarządu Głównego Towarzystwa Historii Edukacji

Lata 2002–2006 stanowią nowy rozdział w dziejach czasopisma. Ocena tego okresu nie jest jednoznaczna. Nowy skład rady redakcyjnej i uczynienie z BHW organu Zarządu Głównego THE dały bez wątpienia nowy impuls, swoiste nowe otwarcie. Regularnie ukazywała się redagowana przez Annę Grucę z Uniwersytetu Jagiellońskiego „Bibliografia”, w przypadku łączonego numeru za lata 2005–2006 ukazały się jej dwie edycje, wypełniające sporą część objętości ostatniego numeru zrealizowanego w dotychczasowej formule. W dalszym ciągu popularnością cieszyły się działy zawierające recenzje i omówienia publikacji naukowych, kontynuowano cykl prezentacji, choć głównie o charakterze biograficznym. Zwraca natomiast uwagę niewielka liczba artykułów i materiałów. W tomie 17–18 (2002) były to 4 teksty, w tym 3 ukazały się jako

⁵ Zamieszczono tu teksty: I. Szybiak, *Towarzystwo Historii Edukacji*, BHW 2002, 15–16, s. 164–176 oraz *Tymczasowy Regulamin Kola Towarzystwa Historii Edukacji*, ibidem, s. 167–168. Nowy schemat układu treści dyskutowany był podczas posiedzenia Zarządu Głównego THE w dniu 7 marca 2002 r.

artykuły⁶, w tomie 19–20 (2004) odpowiednio: 2 i 1⁷, a w ostatnim zeszycie w dotychczasowej formule – tomie 21–22 (2005–2006) opublikowano w obu działach 6 tekstów o charakterze naukowych opracowań. Dotychczasowa formuła periodyku wymagała zredefiniowania, a przede wszystkim znalezienia nowego impulsu. Nawiązano wówczas współpracę z renomowanym wydawnictwem naukowym – Wydawnictwem Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, gwarantującym wysoką jakość redakcyjną, edytorską oraz sprawny system dystrybucji. Ten łączony tom opracowany został w „starym stylu”, aczkolwiek zyskał już nową szatę graficzną.

Era współpracy z Wydawnictwem PTPN. „Biuletyn” *semper reformandus est*

Na przełomie 2005 i 2006 r. podjęto wiele strategicznych decyzji dotyczących funkcjonowania „Biuletynu”. Należy w pierwszym rzędzie wymienić działania zmierzające do podniesienia poziomu naukowego pisma. W tym celu, poczynając od tomu 21–22, wprowadzono szczegółowe recenzje zawartości, a pierwszymi recenzentami spoza składu redakcji zostali Krzysztof Jakubiak i Zbyszko Melosik. Przez kilka następnych lat powierzano zadanie zrecenzowania całego tomu konkretnemu recenzentowi. Dzięki staraniom wydawców czasopismo zostało wsparte finansowo przez Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego, to nowe źródło finansowania pozwoliło na stabilizację wydawniczą. Poprawiła się szata edytorska, zadbano też o bardziej czytelne rozplanowanie treści – odtąd kolejne artykuły zaczynały się od nowej strony. Niestety w 2006 r. zmarł nagle kolejny członek rady redakcyjnej – Tadeusz Jałmużna.

Tom 23 (2007) zrealizowano już w pełni w nowej formule wydawniczej. Zrezygnowano wówczas z podwójnej numeracji, zachowując numer tomu i rocznik, przy czym formalnie „Biuletyn” stał się wówczas rocznikiem. Od tego tomu skład redakcji powiększony został o osobę sekretarza redakcji (Krzysztofa Ratajczaka). W nowej odsłonie zachowano następujący schemat: „Artykuły i rozprawy” – w kolejnych latach w danym roczniku normą stało się publikowanie 3–5 tekstów w tym dziale; „Materiały” – tutaj publikowano teksty w formacie bardziej analitycznym niż syntetyzującym stan wiedzy, a liczba tekstów oscylowała w granicach 4–6, co dawało średnio 10–12 większych tekstów rocznie, widoczny stał się w tym zakresie istotny postęp. Wprowadzono także abstrakty artykułów w języku angielskim. Odnotować też można fakt, iż

⁶ J. Dybiec, *Historia wychowania w postmodernistycznym świecie*, BHW 2003, 17–18, s. 5–11; V. Rodek, *Cele kształcenia w dydaktyce Drugiej Rzeczypospolitej i ich odbicie w niektórych programach nauczania dla szkoły ogólnokształcącej w latach 1920–1922*, ibidem, s. 11–22; A. Wałęga, *Wanda Szuman (1890–1994) – zarys życia i działalności pedagogicznej*, ibidem, s. 22–32.

⁷ W. Szulakiewicz, *Biografistyka i jej miejsce w historiografii edukacyjnej po II wojnie światowej*, BHW 2004, 19–20, s. 5–14; K. Ratajczak, *Miracula z „Żywota świętej Jadwigi”, księżnej Śląska jako źródło do dziejów wychowania*, ibidem, s. 14–22; dział „Materiały”: G. Karłowska, *Edukacja domowa dziewcząt w rodzinie polskiej XIX i na początku XX wieku w świetle pamiętników*, ibidem, s. 23–38.

po kilku latach przerwy na łamach pojawił się ponownie tekst autorki zagranicznej⁸. W latach 2007–2010 (tomy 23–26) dział „Z kalendarza historycznego” reprezentowany był przez co najmniej jeden okolicznościowy artykuł. Po kilku latach przerwy do działu „Prezentacje” powróciły teksty dotyczące stanu polskiej historii wychowania – w tomie 23 znalazły się opracowania na temat dorobku naukowego środowiska kieleckiego, rzeszowskiego, krakowskiego, toruńskiego i słupskiego⁹, natomiast w tomie 24 zamieszczono teksty poświęcone działalności piotrkowskich historyków wychowania¹⁰ oraz artykuł poświęcony pięćdziesięcioleciu gdańskiej pedagogiki¹¹. Dodatkowo znalazł się tu tekst na temat Muzeum Zabawy i Zabawek w Kielcach. W tomie 25 oprócz tekstu na temat jubileuszu wieloletniego już członka rady redakcyjnej – Andrzeja Meissnera, zamieszczono raport o działalności wrocławskiego środowiska historyków wychowania w latach 1999–2009, w numerze kolejnym opublikowano tekst o twórczości Ludwika Grzebień SJ z okazji Jego jubileuszu, a także materiał na temat Johana Huizingi.

W porównaniu z poprzednimi tomami zauważyć można z ubolewaniem, że liczba publikacji w dziale „Wydawnictwa” – „Recenzje” zaczęła systematycznie maleć, co jak się wydaje, skorelowane było z faktem, iż według pierwszych list czasopism punktowanych nie przyznawano, za te istotne przecież dla środowiska naukowego działania popularyzatorskie, ale także ważne naukowo teksty, ministerialnych punktów. O ile w tomie 23 odnotować można 16 dłuższych lub krótszych tekstów recenzyjnych, o tyle w kolejnych tomach rzecz wyglądała następująco: 10 (tom 24), 9 (tom 25), 8 (tom 26). Co roku ukazywała się w tym dziale także przedmiotowa bibliografia historii wychowania, szkolnictwa i myśli pedagogicznej w Polsce. Treść poszczególnych numerów uzupełniały działy: „Życie naukowe” oraz „Kronika Towarzystwa Historii Edukacji”.

Kolejną projałościową zmianę zauważyć można poczynawszy od tomu 27 (2011) – wprowadzono wówczas ślepe recenzje, co poskutkowało zwiększeniem liczby recenzentów – w tym tomie redakcję wsparli: Romuald Grzybowski, Krzysztof Kaczmarek, Andrzej Kusztełak, Joanna M. Marszałska, Bożena Popiołek, Kazimierz Puchowski, Władysław Szulakiewicz, Roman Tomaszewski. Corocznie listę recenzentów publikowano także na stronie internetowej czasopisma. Kolejną zmianą wprowadzoną od tomu 27 było publikowanie pełnych danych afiliacyjnych autorów, a do abstraktów zaczęto dodawać także słowa kluczowe. Zmiana ta spowodowana była faktem indeksowania

⁸ S. Würker, *Myśl i praktyka edukacyjna niemieckich pietystów – poglądy i działalność Augusta Hermana Frankego*, BHW 2008, 24, s. 47–60.

⁹ S. Majewski, *Dorobek naukowy historyków oświaty i wychowania środowiska kieleckiego*, BHW 2007, 23, s. 69–77; A. Meissner, *Historia wychowania w Uniwersytecie Rzeszowskim w latach 1981–2006*, ibidem, s. 78–84; J. Ryś, R. Ślęczka, *Katedra Historii Oświaty i Wychowania Akademii Pedagogicznej im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie – stan badań*, ibidem, s. 85–88; W. Szulakiewicz, *Historia wychowania w Uniwersytecie Mikołaja Kopernika (1945–2005)*, ibidem, s. 89–96; R. Tomaszewski, *Słupskie środowisko historyków wychowania*, ibidem, s. 97–99.

¹⁰ A. Felchner, *Zakład Historii i Teorii Wychowania w Filii Akademii Świętokrzyskiej w Piotrkowie Trybunalskim oraz Piotrkowskie Koło Towarzystwa Historii Edukacji*, BHW 2008, 24, s. 135–138.

¹¹ R. Grzybowski, *Pięćdziesięciolecie gdańskiej historii wychowania*, ibidem, s. 139–164.

„Biuletynu” w bazach danych. Liczba artykułów publikowanych w poszczególnych tomach ustabilizowała się w tym okresie na poziomie ok. 10 tekstów rocznie.

W roku 2012, w reakcji na podobne zmiany, jakie dokonywały się wówczas w polskich czasopismach naukowych, skład rady redakcji uzupełniony został o współpracowników zagranicznych, a prezentował się on wówczas następująco: Kalina Bartnicka, Vlasta Cabanová, Krzysztof Jakubiak, Wiesław Jamrożek, Andrzej Meissner, Lech Mokrzecki, Winfried Schich, Władysław Szulakiewicz, Jaroslav Vaculik, Adam Winiarz, Dorota Żołądź-Strzelczyk. Z uwagi na prowadzenie od tego rocznika podwójnych ślepych recenzji wzrosła też znacząco liczba recenzentów – teksty do tomu 28 recenzowało 13 uczonych. Zauważyć też trzeba, że coraz śmielej zamieszczali swe artykuły także historycy z czołowych polskich ośrodków naukowych, co wskazuje jednoznacznie na rosnącą renomę „Biuletynu”, który znalazł się na ministerialnej liście B (początkowo otrzymał 5 punktów, w latach 2013–2016 – 9 punktów, obecnie 40 punktów). Nakład wzrósł w tym okresie do 250 egzemplarzy¹². W 2012 r. po raz pierwszy czasopismo oceniane było także przez Index Copernicus, otrzymując wówczas ICS na poziomie 4,23, kolejne oceny miały miejsce w roku 2014, z wynikiem 35,02 oraz w roku 2020 – 82,41, co pokazuje, w sposób niebudzący jakichkolwiek wątpliwości, znaczący wzrost naukowej jakości periodyku.

Dzięki wsparciu finansowemu ze strony Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego możliwe było systematyczne powiększanie objętości czasopisma, przekraczającej niekiedy 300 stron druku. Zadbano także o poprawę atrakcyjności szaty graficznej, w tekstach pojawiły się ilustracje. Na stronie internetowej umieszczano natomiast abstrakty artykułów, spisy treści i listę recenzentów.

„Biuletyn” półrocznikiem

Na efekty starań redakcji o zwiększenie punktacji, niezależne od ministerialnej oceny jakości czasopisma, nie trzeba było zbyt długo czekać: przyniosły one skutek w postaci skokowego wzrostu liczby zgłaszanych do redakcji artykułów. W roku 2013 podjęto decyzję o zmianie cyklu wydawniczego i „Biuletyn” stał się odtąd półrocznikiem. Pozostawiono ciągłą numerację tomów – w roku 2013 wydane zostały zatem tomy 29 i 30, w których zawarto 17 recenzowanych artykułów naukowych, a łączna objętość tego rocznika wyniosła 496 stron druku. Trzeba też odnotować fakt ukazania się w tomie 29 pierwszego artykułu w języku angielskim, co było odpowiedzią na ówczesną politykę ministerialną¹³. Na liście recenzentów odnotować warto pierwszą uczoną zagraniczną – Ukrainkę Irinę Woronchuk. Inną wyraźną zmianą była znacząca

¹² Był to zresztą „rekord”, niebawem, z uwagi na fakt, iż czasopismo prezentowane było równolegle w wersji cyfrowej, z zachowaniem pełnego, bezpłatnego dostępu do prezentowanych treści, liczbę drukowanych egzemplarzy zredukowano (od 2016 r.) do poziomu 120 egzemplarzy.

¹³ M. Forycki, *A new education of women. Denis Diderot's anatomy course project for young noble woman*, BHW 2013, 29, s. 7–14.

przewaga autorów reprezentujących zewnętrzne ośrodki naukowe nad autorami poznańskimi – w przypadku tomu 30 (2013) przewaga ta wyniosła 8:1. Z istotnych zmian, jakie dotknęły czasopismo, odnotować trzeba też fakt umieszczania kompletnego wydania w wolnym dostępie, początkowo w Repozytorium AMUR, a od kilku lat na platformie czasopism naukowych UAM Press. Niewątpliwie fakt ten wpłynął na rosnącą liczbę cytowań artykułów publikowanych na łamach „Biuletynu”.

Rok 2014 przyniósł kolejną zmianę – czasopismo przeszło na druk cyfrowy, co było ukłonem w stronę digitalizacji kompletnych numerów, pojawiły się także numery DOI, ułatwiające identyfikację poszczególnych tekstów w sieci. Nowa technologia druku umożliwiła zamieszczanie w tekście kolorowych ilustracji. W trosce o możliwie jak najwyższą naukową jakość powierzano zadanie recenzowania poszczególnych tekstów rosnącej systematycznie liczbie znawców danej problematyki. Tom 31 (2014) recenzowały aż 23 osoby. Wśród artykułów znalazł się angielskojęzyczny tekst badacza z Francji¹⁴. Również w kolejnych tomach pojawiali się autorzy zagraniczni¹⁵. Wraz z pojawieniem się większej liczby tekstów pisanych po angielsku i dotyczących zagadnień z powszechnych dziejów oświaty, redakcja zaczęła zwracać się do zagranicznych badaczy z prośbą o podjęcie się trudów recenzowania¹⁶. Swoje artykuły zgłaszali także polscy uczeni pracujący w ośrodkach zagranicznych (Włochy, Holandia, Finlandia). Spory napływ tekstów związany był jednocześnie z przykrym dla sekretarza redakcji (od 2007 r. funkcję tę pełnił Krzysztof Ratajczak) obowiązkiem informowania pokaźnej grupy autorów o negatywnych recenzjach. Po pewnej przerwie w dziale „Prezentacje” pojawiły się kolejne artykuły zawierające opis dokonań najważniejszych krajowych ośrodków badań historyczno-pedagogicznych – w tomie 35 (2016) opublikowano teksty o ośrodku warszawskim i rzeszowsko-krakowskim¹⁷, w numerze 36 (2017) natomiast o ośrodku gdańskim¹⁸. W dziale tym publikowane były także artykuły o charakterze biograficznym¹⁹. Przeglądając spisy treści tomów „Biuletynu” z tego okresu, zauważyć

¹⁴ A. Queret-Podesta, *The didactic and intellectual work of Bonipertus, first bishop of Pécs (1009–1036)*, BHW 2014, 31, s. 7–16.

¹⁵ S. Albaldes Liviatan, *The Educational System in Israel – Changes in Perception and Approaches since the Late 19th Century*, BHW 2015, 33, s. 71–78; L. Zormanová, *Polish National School System in Teschen Silesia in 17th–19th Centuries*, BHW 2017, 36, s. 33–42.

¹⁶ Do grona recenzentów tomu 36 (2017) dołączyła Karin Österman (Åbo Akademi, University Vasa, Finland).

¹⁷ J. Kamińska, *Badania Zakładu Historii Oświaty i Wychowania Wydziału Pedagogicznego Uniwersytetu Warszawskiego nad myślą pedagogiczną XIX i XX wieku prowadzone w latach 2013–2016*, BHW 2016, 35, s. 127–139; K. Szmyd, E. Barnas-Baran, E. Dolata, *Badania nad myślą pedagogiczną w „szkole rzeszowsko-krakowskiej” w latach 2000–2016*, ibidem, s. 141–148.

¹⁸ P. Śpica, *Kierunki badań prowadzonych przez pracowników Zakładu Historii Nauki, Oświaty i Wychowania Instytutu Pedagogiki Uniwersytetu Gdańskiego*, BHW 2017, 36, s. 175–182.

¹⁹ Dla przykładu: A.M. Apanel, P. Kotarski, *Wiktor Dega – wybitny lekarz i pedagog (1896–1995) – wspomnienie w dwudziestą rocznicę śmierci*, BHW 2015, 33, s. 143–150; M. Radziszewska, *Eugenia Bernadeta Malewska (1935–2015)*, ibidem, s. 153–156; J. Żerko, *Dr Jerzy Teofil Szews (1925–2016) – nauczyciel akademicki, biografista, badacz dziejów oświaty i wychowania Pomorza Gdańskiego*, BHW 2016, 34, s. 135–144.

można proces dostosowywania się uczonych do zmieniającej się polityki ministerialnej, czego z jednej strony negatywnym skutkiem była spadająca liczba tekstów recenzyjnych, których „nie opłacało” się pisać, a z drugiej strony coraz częściej publikowano teksty w języku angielskim. Zgodnie z zaleceniami Ministerstwa poszczególne numery nadzorowane były przez redaktorów językowych. W tym okresie czasopismo wykazywało się dużą stabilnością, jeśli chodzi o liczbę publikowanych artykułów naukowych, pomimo sporej liczby tekstów odrzucanych na różnych etapach procedowania.

Era dwujęzyczności

W roku 2017 starania redakcji o zwiększenie międzynarodowej rozpoznawalności „Biuletynu” zostały zwieńczone sukcesem w postaci wygrania konkursu DUN Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego, którego efektem była umowa na tłumaczenie i wydanie drukiem czterech numerów czasopisma²⁰. Program ten był kontynuowany w kolejnych latach, a jego efektem było równoległe wydanie serii klasycznej „niebieskiej” oraz serii „zielonej”, angielskojęzycznej pod tytułem „Bulletin of the History of Education” z osobnym numerem ISSN (2544-7599) oraz numerem e-ISSN (2657-9286). W ramach działań upowszechniających dokonania nauki polskiej, a realizowanych w ramach umowy z 2017 r. udało się wydać numer specjalny (Special Issue 2018), zawierający 24 artykuły naukowe wydane we wcześniejszych tomach „Biuletynu”²¹. Dokonano także tłumaczenia tekstów do planowanego drugiego numeru specjalnego.

Istotnym impulsem dla rozwoju czasopisma w tym okresie stało się podpisanie umowy wydawniczej (w odniesieniu do wersji cyfrowej) z jednym z czołowych wydawnictw De Gruyter i jego platformą czasopism elektronicznych Sciendo. Współpraca ze Sciendo oznaczała wprowadzenie „Biuletynu” do szeregu światowych baz danych (i jak zauważyliśmy już wcześniej skokowy wzrost indeksu IC – z 35,02 do 82,41). Decyzją władz UAM, z uwagi na bardzo wysoki koszt usługi, obecnie dostępne są na stronach Sciendo wyłącznie numery archiwalne angielskojęzyczne, główną platformą wydawniczą czasopisma stała się natomiast platforma czasopism UAM Pressto. Wymiernym efektem tej współpracy stało się jednak wyraźne zwiększenie cytowalności tekstów publikowanych w BHW, co widoczne jest choćby w raportach bazy Google Scholar.

Redakcja podejmowała wiele działań zmierzających po podniesienia jakości publikowanych tekstów, na czele z wprowadzeniem kontroli antyplagiatowej, konsekwentnym powierzaniem recenzowania tekstów wybitnym specjalistom, niemal wyłącznie

²⁰ Wydanie drukiem i upowszechnianie on-line czasopisma było zadaniem realizowanym w ramach umowy 715/P-DUN/2019 ze środków Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego przeznaczonych na działalność upowszechniającą naukę.

²¹ Tłumaczenie zawartości tomu specjalnego „Biuletynu Historii Wychowania” na język angielski i jego wydanie sfinansowano w ramach umowy 792/P-DUN/2017 ze środków Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego przeznaczonych na działalność upowszechniającą naukę.

samodzielnym pracownikom naukowym z ośrodków krajowych i zagranicznych. Dla lepszej rozpoznawalności publikowanych treści od tomu 39 (2018) wprowadzono numery ORCID, a ukłonem wobec wersji cyfrowej stała się rozbudowana strona tytułowa poszczególnych artykułów, zawierająca tytuł czasopisma, numer ISSN oraz numer DOI.

Spoglądając na afiliacje Autorów, zauważalne jest, że reprezentują oni zarówno nauki społeczne, jak i humanistyczne, tu szczególnie dyscyplinę historia. W roku 2020 do rady redakcyjnej dołączyli kolejni uczeni o uznanym dorobku naukowym: Albrecht Classen (The University of Arizona, USA), Jiří Kubeš (Fakulta filozofická, Univerzita Pardubice, Czechy). Wzrosła także liczba zagranicznych recenzentów²². Pojawiały się także teksty autorów z zagranicznymi afiliacjami²³, a oprócz języka angielskiego opublikowany został artykuł w języku niemieckim²⁴.

Najnowszy okres działalności czasopisma

Tom 43 (2020) był ostatnim zrealizowanym pod kierunkiem współzałożyciela pisma, redaktora naczelnego Wiesława Jamrożka. Śmierć Profesora zbiegła się z innymi smutnymi wiadomościami o odejściu dwóch członków rady redakcyjnej – Lecha Mokrzeckiego i Winfrieda Schicha. Konieczne zatem stało się przebudowanie zarówno redakcji, jak i rady redakcyjnej. Obowiązki redaktora naczelnego przejęła Dorota Żołędź-Strzelczyk, a jej zastępcą został Krzysztof Ratajczak, sekretarzami pisma zostali natomiast Agata Strzelczyk i Łukasz Hajdrych. Aktualny skład rady redakcyjnej prezentuje się następująco:

Kalina Bartnicka (Instytut Historii Nauki PAN, Warszawa),
Vlasta Cabanova (Žilinská Univerzita v Žiline, Słowacja),
Albrecht Classen (The University of Arizona, USA),
Krzysztof Jakubiak (Uniwersytet Gdański),
Jiří Kubeš (Fakulta filozofická, Univerzita Pardubice, Czechy),
Mirko Lukaš (J. Strossmayer University of Osijek, Osijek, Hrvatska/Croatia),
Andrzej Meissner (Uniwersytet Rzeszowski),
Bożena Popiołek (Uniwersytet Pedagogiczny im. KEN w Krakowie),
Krzysztof Ratajczak (Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu),
Władysława Szulakiewicz (Uniwersytet Mikołaja Kopernika),
Jaroslav Vaculik (Masaryk University Brno, Czechy),
Adam Winiarz (Wszelchnica Świętokrzyska w Kielcach),
Dorota Żołędź-Strzelczyk (Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu).

²² Teksty do tomu 42 (2020) recenzowali Elmantas Meilus (Instytut Historii Litwy, Wilno), Gintautas Sliesoriūnas (Instytut Historii Litwy, Wilno).

²³ E. Peled, *The History of Education System and Authority in Israel from the Ottoman period to our days*, BHW 2020, 43, s. 109–122.

²⁴ A. Wojewoda, *Auf der Suche nach Inspiration: W.E. Rau's Kindergärten in Warschau 1899–1901*, ibidem, s. 159–169.

Przed nową redakcją stoi wiele wyzwań. Zgodnie z aktualną polityką celem w samym w sobie jest poprawienie pozycji czasopisma w rankingach ministerialnych (te uzależnione są jednak aktualnie bardziej od woli samego ministra niż od realnych wskaźników), wprowadzenie „Biuletynu” na listę Scopus. Trwa jednocześnie dyskusja nad lepszym wykorzystaniem narzędzi cyfrowych, poczynając od kontroli antyplagiatorowej CrossRef, poprzez cyfryzację procesu redakcyjnego i recenzyjnego, co aktualnie ma miejsce. Wymogi międzynarodowych baz danych zmuszają także do zmiany stosowanej dotychczas formy zapisu przypisów i bibliografii, przy czym redakcja nie zamierza rezygnować z przypisów dolnych, zdając sobie sprawę z absolutnej nieprzydatności przypisów śródtekstowych w pracach z dziedziny historii i historii wychowania, wymagających często szczegółowych zapisów źródłowych. Wyzwaniem pozostaje pozyskiwanie autorów, co ma ścisły związek z listą ministerialną czasopism, w której nieliczne czasopisma polskie z dziedziny historii wychowania mają niestety stosunkowo niewielką liczbę punktów. Redakcja jest zdania, że jakość pisma obroni się, a świadectwem tego stanu rzeczy jest niesłabnąca popularność – nie uległa zmniejszeniu liczba artykułów wpływających do redakcji i tych, które po przejściu weryfikacji ze strony redaktorów i recenzentów, są ostatecznie publikowane. Cieszy ogromnie rosnąca liczba recenzentów zagranicznych i coraz liczniej pojawiające się teksty autorów zagranicznych²⁵. Rzut oka na listę recenzentów tomów aktualnie realizowanych doskonale pokazuje, że współpracują z redakcją najwyższej klasy specjaliści z czołowych ośrodków akademickich, reprezentujący różne szkoły i pokolenia badaczy:

Lista recenzentów tomu 46 (2022):

Renata Bednarz-Grzybek (Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie),
Aneta Bołdyrew (Uniwersytet Łódzki),
Katarzyna Dormus (Uniwersytet Pedagogiczny im. KEN w Krakowie),
Agnieszka Gromkowska-Melosik (Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu),
Romuald Grzybowski (Uniwersytet Gdański),
Justyna Gulczyńska (Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu),
Agnieszka Jakuboszczak (Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu),
Stanisław Jankowiak (Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu),
Urszula Kicińska (Uniwersytet Pedagogiczny im. KEN w Krakowie),
Joanna Król (Uniwersytet Szczeciński),
Ewa Kula (Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach),
Jacek Kulbaka (Akademia Pedagogiki Specjalnej Warszawa),
Roman Leppert (Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy),
Władysław Miodunka (Uniwersytet Jagielloński),
Beata Możejko (Uniwersytet Gdański),

²⁵ Trud recenzowania tekstów do tomu 45 (2021) podjęli, obok znakomitych uczonych polskich: Jason Ellis (University of British Columbia, Vancouver, Kanada), Dagmar Kováčiková (Uniwersytet w Bańskiej Bystrzycy, Słowacja), Mirko Lukaš (University Osijek, Chorwacja), Jim Miller (University of Saskatchewan, Kanada), Dušan Polonský (Žilinská univerzita v Žiline, Słowacja).

Bożena Popiołek (Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie),
Jerzy Strzelczyk (Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu),
Anna Szylar (Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Tarnobrzegu),
Ryszard Ślęczka (Uniwersytet Pedagogiczny im. KEN w Krakowie),
Bogusław Śliwerski (Uniwersytet Łódzki),
Agnieszka Wałęga (Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu)²⁶.

Tom 47 (2022) różni się w dość istotny sposób od poprzednich numerów czasopisma – jest to numer tematyczny: Uczniowie – uczennice – studenci. Szkice z historii edukacji w Polsce i Europie (XVI–XIX w.), a powstał w ramach współpracy z Wydziałem Historii UAM oraz Wydziałem Historii Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu. Redaktorami tomu byli Agnieszka Jakuboszczak, Adam Kucharski i Agnieszka Wieczorek. Zebrane tu artykuły tworzą swoisty portret zarówno indywidualny, jak i zbiorowy środowiska uczniowskiego w Rzeczypospolitej XVI–XVIII w. oraz w wieku XIX. Tom zawiera również bibliografię historii wychowania za rok 2021 oraz recenzję.

Z uwagi na różnego rodzaju zawirowania zdrowotne w ostatnim czasie redakcja zdecydowała się na wydanie połączonego numeru 48/49 za rok 2023. W tomie tym można zauważyć pojawienie się nieco większej liczby recenzji oraz sprawozdań konferencyjnych. Warto odnotować w tym tomie publikację znakomitego amerykańskiego historyka Albrechta Classena, co jest świadectwem nieustających starań o umiędzynarodowienie grona Autorów. W dalszym ciągu celem i ambicją zespołu redakcyjnego jest integracja środowiska naukowego, obejmująca zarówno historyków, historyków kultury oraz historyków oświaty i edukacji.

Zakończenie

„Biuletyn Historii Wychowania” przeszedł długą drogę od czasopisma wydawanego przez grupę entuzjastów dziejów wychowania do pisma cieszącego się dobrą opinią w środowisku naukowym, wydawanego przez znakomite wydawnictwo naukowe, zarówno w wersji papierowej, jak i w wersji cyfrowej. Analiza zmian formalnych i treściowych, jakie nastąpiły w latach 1995–2024, pokazuje jednocześnie głęboką transformację polskiej nauki, relacji polskich uczonych z instytucjami zagranicznymi i współpracy z uczonymi z zagranicznych ośrodków naukowych. Przemiany, jakie miały miejsce w funkcjonowaniu „Biuletynu”, w pewnym sensie ukazują także ogólne tendencje rozwojowe polskiej nauki – ich blaski, ale także i cienie. Wobec dynamiki zmian wymuszanych decyzjami kolejnych ministrów, braku jednej wizji, wiele działań podejmowanych przez redakcje czasopism wynika nie tyle z realnych potrzeb czy problemów, co z konieczności

²⁶ Pełne zestawienia zespołów recenzenckich publikowane są zarówno w poszczególnych tomach, jak i na platformie Presssto: <https://pressto.amu.edu.pl/index.php/bhw/reviewers>

dostosowywania się do aktualnej sytuacji, kreowanej choćby przez ministerialne listy czasopism punktowanych z ich coraz mniej czytelnymi kryteriami oceny, jakże często niemającymi wiele wspólnego z cytawalnością czy wynikami niezależnych ocen. Część sygnalizowanych w poprzednim akapicie zmian jest ukłonem wobec algorytmów międzynarodowych baz danych, inne służą podniesieniu jakości pisma. Warto podkreślić jednak, że pomimo licznych zmian udało się zachować zarówno styl, jak i charakter periodyku, utrzymano ten sam schemat treści, a także, co wydaje się najistotniejsze – utrzymano misję czasopisma, a więc integrowania środowiska polskich historyków wychowania, skupionych przede wszystkim w Towarzystwie Historii Edukacji.

Bibliografia

- Albaldes Liviatan S., *The Educational System in Israel – Changes in Perception and Approaches since the Late 19th Century*, „Biuletyn Historii Wychowania” 2015, 33, s. 71–78.
- Apanel A.M., Kotarski P., *Wiktor Dega – wybitny lekarz i pedagog (1896–1995) – wspomnienie w dwudziestą rocznicę śmierci*, „Biuletyn Historii Wychowania” 2015, 33, s. 143–150.
- Błaszczuk I., *Rozważania pedagogiczne Seneki a ideał stoickiego władcy w traktacie „De clementia”*, „Biuletyn Historii Wychowania” 1997, 5–6, s. 5–10.
- Dybiec J., *Historia wychowania w postmodernistycznym świecie*, „Biuletyn Historii Wychowania” 2003, 17–18, s. 5–11.
- Dybiec J., *Profesor Kamilla Mrozowska*, „Biuletyn Historii Wychowania” 1999, 9–10, s. 39–42.
- Felchner A., *Zakład Historii i Teorii Wychowania w Filii Akademii Świętokrzyskiej w Piotrkowie Trybunalskim oraz Piotrkowskie Koło Towarzystwa Historii Edukacji*, „Biuletyn Historii Wychowania” 2008, 24, s. 135–138.
- Forycki M., *A new education of women. Denis Diderot’s anatomy course project for young noble woman*, „Biuletyn Historii Wychowania” 2013, 29, s. 7–14.
- Grzybowski R., *Pięćdziesięciolecie gdańskiej historii wychowania*, „Biuletyn Historii Wychowania” 2008, 24, s. 139–164.
- Kaczmarek K., *Od studenta do magistra. Jak długo trwały studia polskich dominikanów w XV wieku?*, „Biuletyn Historii Wychowania” 1997, 5–6, s. 10–20.
- Kamińska J., *Badania Zakładu Historii Oświaty i Wychowania Wydziału Pedagogicznego Uniwersytetu Warszawskiego nad myślą pedagogiczną XIX i XX wieku prowadzone w latach 2013–2016*, „Biuletyn Historii Wychowania” 2016, 35, s. 127–139.
- Karłowska G., *Edukacja domowa dziewcząt w rodzinie polskiej XIX i na początku XX wieku w świetle pamiętników*, „Biuletyn Historii Wychowania” 2004, 19–20, s. 23–38.
- Majewski S., *Dorobek naukowy historyków oświaty i wychowania środowiska kieleckiego*, „Biuletyn Historii Wychowania” 2007, 23, s. 69–77.
- Meissner A., *Historia wychowania w Uniwersytecie Rzeszowskim w latach 1981–2006*, „Biuletyn Historii Wychowania” 2007, 23, s. 78–84.
- Peled E., *The History of Education System and Authority in Israel from the Ottoman period to our days*, „Biuletyn Historii Wychowania” 2020, 43, s. 109–122.
- Queret-Podesta A., *The didactic and intellectual work of Bonipertus, first bishop of Pécs (1009–1036)*, „Biuletyn Historii Wychowania” 2014, 31, s. 7–16.
- Radziszewska M., *Eugenia Bernadeta Malewska (1935–2015)*, „Biuletyn Historii Wychowania” 2015, 33, s. 153–156.

- Ratajczak K., „*Biuletyn Historii Wychowania*” – historia i teraźniejszość (1995–2023), w: *Historia wychowania u progu XXI wieku. Potrzeby badań naukowych i wyzwania edukacyjne*, red. A. Meissner, R. Ślęczka, Kraków 2024, s. 169–182.
- Ratajczak K., *Miracula z „Żywota świętej Jadwigi”, księżnej Śląska jako źródło do dziejów wychowania*, „*Biuletyn Historii Wychowania*” 2004, 19–20, s. 14–22.
- Rodek V., *Cele kształcenia w dydaktyce Drugiej Rzeczypospolitej i ich odbicie w niektórych programach nauczania dla szkoły ogólnokształcącej w latach 1920–1922*, „*Biuletyn Historii Wychowania*” 2003, 17–18, s. 11–22.
- Ryś J., Ślęczka R., *Katedra Historii Oświaty i Wychowania Akademii Pedagogicznej im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie – stan badań*, „*Biuletyn Historii Wychowania*” 2007, 23, s. 85–88.
- Szmyd K., Barnaś-Baran E., Dolata E., *Badania nad myślą pedagogiczną w „szkole rzeszowsko-krakowskiej” w latach 2000–2016*, „*Biuletyn Historii Wychowania*” 2016, 35, s. 141–148.
- Szulakiewicz W., *Biografistyka i jej miejsce w historiografii edukacyjnej po II wojnie światowej*, „*Biuletyn Historii Wychowania*” 2004, 19–20, s. 5–14.
- Szulakiewicz W., *Historia wychowania w Uniwersytecie Mikołaja Kopernika (1945–2005)*, „*Biuletyn Historii Wychowania*” 2007, 23, s. 89–96.
- Szulakiewicz W., *Trudna biografia człowieka nieustrzonego. Pamięci Ludwika Chmaja – pedagoga, historyka filozofii i kultury*, „*Biuletyn Historii Wychowania*” 1999, 9–10, s. 33–38.
- Szybiak I., *Towarzystwo Historii Edukacji*, „*Biuletyn Historii Wychowania*” 2002, 15–16, s. 164–176.
- Śpica P., *Kierunki badań prowadzonych przez pracowników Zakładu Historii Nauki, Oświaty i Wychowania Instytutu Pedagogiki Uniwersytetu Gdańskiego*, „*Biuletyn Historii Wychowania*” 2017, 36, s. 175–182.
- Tomaszewski R., *Ślupskie środowisko historyków wychowania*, „*Biuletyn Historii Wychowania*” 2007, 23, s. 97–99.
- Tymczasowy Regulamin Koła Towarzystwa Historii Edukacji, „*Biuletyn Historii Wychowania*” 2002, 15–16, 167–168.
- Wałęga A., *Wanda Szuman (1890–1994) – zarys życia i działalności pedagogicznej*, „*Biuletyn Historii Wychowania*” 2003, 17–18, s. 22–32.
- Wojewoda A., *Auf der Suche nach Inspiration: W.E. Rau's Kindergarten in Warschau 1899–1901*, „*Biuletyn Historii Wychowania*” 2020, 43, s. 159–169.
- Würker S., *Myśl i praktyka edukacyjna niemieckich pietystów – poglądy i działalność Augusta Hermanna Frankego*, „*Biuletyn Historii Wychowania*” 2008, 24, s. 47–60.
- Zormanová L., *Polish National School System in Teschen Silesia in 17th–19th Centuries*, „*Biuletyn Historii Wychowania*” 2017, 36, s. 33–42.
- Żerko J., *Dr Jerzy Teofil Szews (1925–2016) – nauczyciel akademicki, biografista, badacz dziejów oświaty i wychowania Pomorza Gdańskiego*, „*Biuletyn Historii Wychowania*” 2016, 34, s. 135–144.
- Żołądź-Strzelczyk D., *Wychowanie córek władców polskich*, „*Biuletyn Historii Wychowania*” 1997, 5–6, s. 21–27.